
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(100)(520+510)"1931/1933"

DOI 10.31654/2520-6966-2019-11i-94-101-111

П. П. Моціяка

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. e-mail: petrool57@ukr.net

"Маньчжурський інцидент" та початок агресії Японії проти Китаю (1931–1933 рр.)

У статті досліджується початок руйнування Японією системи міжнародних відносин, які склалися після Першої світової війни. Автор простежує перебіг подій на Далекому Сході, з'ясовує причини успіху японської агресії проти Китаю та неспроможність світового співтовариства за допомогою Ліги Націй зупинити політику експансії. Зроблено висновки, що успіх Японії став можливим внаслідок сприятливого збігу обставин, наявності суперечностей між державами-гарантами та відсутності у Ліги Націй дієвих механізмів впливу на агресора, а також через внутрішню ситуацію у Китаї, охопленому громадянською війною.

Ключові слова: суверенітет, експансія, Японія, Китай, Маньчжурія, Ліга Націй, міжнародний порядок, "комісія Літтона".

Історія еволюції та краху Версальсько-Вашингтонської системи продовжує викликати інтерес з боку дослідників, і це є цілком зрозумілим, адже спроби вийти за рамки домовленостей між провідними гравцями світової політики не були належним чином зупинені. Чому перший глобальний міжнародний порядок, встановлений після Першої світової війни, виявився таким ненадійним і слабким? Аналіз причин, об'єктивних і суб'єктивних чинників, навіть випадковостей має велике значення для правильного розуміння подій того часу, мотивів поведінки провідних держав і дає можливість, за всієї сукупності обставин, зробити правильні висновки та отримати належні уроки на майбутнє.

Наприкінці 1920-х рр. у політиці Японії стосовно Китаю помітним було протиборство двох напрямків, які на політичному жаргоні того

часу отримали назву "негативної" і "позитивної" політики. "Негативна" політика, головним ідеологом якої був міністр закордонних справ Сідехара Кідзуро, передбачала тактику мирного економічного проникнення в Китай і містила в собі, зокрема, "чотири принципи політики стосовно Китаю":

- невтручання в громадянську війну;
- співіснування і спільний розквіт на основі економічних угод;
- терпіння і співчуття щодо сучасного становища в Китаї;
- раціональний захист національних інтересів [1, с. 314].

На противагу їй "позитивна" політика передбачала відновлення відкритої колоніальної експансії в Китаї з опорою на військову силу. Реалізація цієї політики розпочалася з висадки японських військ у провінції Шаньдун навесні 1928 р. Проте широкий антияпонський рух у Китаї змусив уряд Японії в березні 1928 р. вивести війська з Шаньдуну. Коли ж в серпні 1928 р. Японія приєдналася до "пакту Бріана-Келлога", який зобов'язував держави, що його підписали, спірні міждержавні проблеми вирішувати без застосування військової сили, опозиція виступила проти ратифікації документа в японському парламенті. Тут зіткнулися інтереси тих політиків, які орієнтувалися на дотримання міжнародних угод, і тих, хто виступав за продовження активної експансії Японії на Далекому Сході. Тоді ж під час подій у Шаньдуні окреслилася самостійна гра в Китаї японських військових, які відмовлялися виконувати розпорядження прем'єр-міністра, посиляючись на те, що, за конституцією, збройні сили підпорядковуються винятково верховному головнокомандувачу – імператору [1, с. 315].

Світова економічна криза 1929–1933 рр. завдала відчутного удару по японській економіці. Труднощі, викликані економічною кризою, значно ускладнили внутрішньополітичну ситуацію в Японії. Вихід з кризи і подолання соціальних конфліктів політичні сили Японії вбачали у якнайшвидшому розв'язанні війни проти Китаю, який перебував у стані громадянської війни. Найоптимальнішим об'єктом експансії був Північно-Східний Китай. Він повинен був стати зручним плацдармом для захоплення нових районів у Китаї, а в перспективі і в можливій війні проти СРСР.

У 1931 р. збройні сили Японії готувалися до захоплення Маньчжурії і Північного Китаю. Саме тоді в Китаї склалася сприятлива, як вважали японські військові, ситуація для розгортання експансії. Японські війська вже перебували на території Китаю, на орендованому Японією Ляодунському (Квантунському) півострові та в сусідній Кореї. Китай, охоплений громадянською війною, протистоянням між Гомінданом і комуністами, коли значні сили урядових військ були кинуті проти повстанців, не міг би дати належної відсічі військам

вторгнення. Крім того, внутрішня боротьба в Гоміндані теж, здавалося, була на користь початку масштабної війни в Китаї. У Японії не скидали з рахунку і ту обставину, що світова економічна криза послабила держави Заходу у світовій політиці і їхня переорієнтація здебільшого на внутрішні проблеми підштовхувала Японію скористатися цим шансом.

Треба зазначити, що Японія вже давно планувала захоплення Маньчжурії. Ще 25 липня 1927 р. прем'єр-міністр Г. Танака подав імператорові Хірохіто секретний меморандум, де, зокрема, наголошувалося: "В Японії утвердилася концепція японського домінування в регіоні Тихого океану і Азії, яка століттями плекалася і була відомою під лозунгом "хакко ітіу" ("вісім кутів під одним дахом")" [2, с. 252]. Протягом 1920-х рр. відбувалося масове заселення японцями Ляодунського (Квантунського) півострова та Маньчжурії. На вересень 1931 р. в Квантунській області проживало більше 800 тис. японців, а в Маньчжурії – 200 тис. [2, с. 252].

Чому саме Маньчжурія стала першим об'єктом нападу? Територія Північно-Східного Китаю була надзвичайно важливою у багатьох відношеннях. У стратегічному відношенні це був плацдарм у можливій війні проти СРСР і Монголії і, крім того, близькість дислокації японських військ (Квантунська область і Корея) та залізнична сітка полегшували ведення військових дій на цьому театрі. Маньчжурія була багата значними природними ресурсами (руди, кам'яне вугілля, золото), що посилювало інтерес Японії до регіону.

Задовго до вторгнення в Маньчжурію японська пропаганда розгорнула велику ідеологічну кампанію на "виправдання" своєї політики стосовно Китаю. Пропонувалися два "пояснення". Перше з них полягало у тому, що Китай не є централізованою державою і тому до нього не можна застосувати принцип суверенітету і цілісності території; друге – Китаю "загрожує комунізм", і, виходить, Японія повинна захищати інтереси всіх держав на Далекому Сході проти "більшовицької загрози" [3, с. 409].

На початку літа 1931 р. Японія, готуючись до вторгнення в Маньчжурію, організувала там низку інцидентів. Так, зокрема, було спровоковано зіткнення між корейськими поселенцями (тобто підданими Японії) і китайцями, а потім організовані погроми китайців, які проживали в Кореї, і, нарешті, у червні "зник" японський розвідник капітан Накамура, який перебував у Маньчжурії. Навколо цих "інцидентів" у Японії була розгорнута галаслива провокаційна кампанія з вимогою "раз і назавжди вирішити весь комплекс китайських питань" [3, с. 407].

Після таких дрібних "інцидентів" варто було очікувати і більш масштабного. Проте ще один дрібний інцидент став приводом до початку агресії Японії в Китаї. Група японських диверсантів заклала

вибухівку в один із вагонів потяга Південно-Маньчжурської залізниці. 18 вересня 1931 р. на одній з ділянок цієї залізниці, яка належала японцям, стався вибух, який, проте, не призвів до людських жертв і не порушив руху потягів. Поклавши провину за цей інцидент на місцеву китайську владу, Японія використала його для військових дій у Китаї. Того ж дня Квантунська армія, дислокована на Ляодунському (Квантунському) півострові, без оголошення війни вторглася до Маньчжурії і протягом тижня захопила дві з трьох її провінцій (Муқден і Грін). 8 жовтня японська авіація здійснила наліт на м. Цзіньчжоу, що було першим у світовій історії випадком повітряного бомбардування мирного міста. Слід зауважити, що командування Квантунської армії, заздалегідь спланувавши і підготувавши вторгнення, діяло за власною ініціативою, не маючи наказу з Токіо. Японський уряд у ті дні безуспішно пробував зупинити військових, які вийшли з-під контролю [4, с. 269].

Уряд Китаю 21 вересня подав на обговорення Ліги Націй питання про події в Маньчжурії. У листі на ім'я генерального секретаря Ліги китайський представник, посилаючись на статтю XI статуту Ліги Націй, прохав негайно скликати Раду, щоб вжити такі заходи, "які вона вважатиме правильними і ефективними для збереження миру між народами". Представник Китаю "наполягав" на припиненні військових дій з боку Японії, на повернення до статус-кво і на відшкодування збитків Китаю [3, с. 410].

Як бачимо, уряд Китаю на чолі з Чан Кайші вирішив не розривати дипломатичних відносин з Японією, не говорячи вже про оголошення їй війни, а обмежився поданням скарги до Ліги Націй та вимагаючи відновлення статус-кво і компенсації збитків. Уряд також звернувся до армії та народу із закликом уникати зіткнень з окупаційними військами і чекати справедливого рішення Ліги Націй [4, с. 270]. У щоденнику Чан Кайші за 22 вересня 1931 р. є такий запис: "З початком японської агресії в Китаї розпочалася Друга світова війна" [5, с. 110].

Рада Ліги Націй розпочала обговорення японо-китайського конфлікту 22 вересня 1931 р. Після того як китайська сторона виклала свою позицію, японський представник у Лізі Націй Йосідзава зобразив події в Маньчжурії як місцевий інцидент, який може бути вирішеним безпосередньо між Китаєм і Японією без втручання інших держав. Він повторив також японську версію про те, що військові дії в Маньчжурії Японія розпочала нібито з метою "самозахисту". Того ж дня генеральний секретар Ліги надіслав Китаю і Японії телеграми однакового змісту з пропозицією "утриматися" від подальших ворожих дій і знайти можливість "відкликати" свої війська [3, с. 410].

Протягом осені 1931 р. Лізі Націй довелося неодноразово розглядати маньчжурське питання. Вперше в своїй історії Ліга Націй

зіштовхнулася з такою гострою міжнародною кризою – виникла загроза зруйнування всього післявоєнного устрою Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Разом з тим міжнародна ситуація складалася для агресора досить сприятливо, оскільки західні держави, заклопотані своїми соціально-економічними проблемами, не бажали активно втручатися у події на Далекому Сході. Проте на боці Китаю негайно виступив державний секретар США Г. Стімсон, який вже 22 вересня викликав японського посла Дебуті Кацудзі і вручив йому ноту про те, що маньчжурська проблема стосується не тільки Японії і Китаю. 24 вересня уряд Японії заявив, що не має в Китаї територіальних претензій і негайно відведе свої війська на місця їхнього попередньої дислокації [6, с. 123].

Уряд Японії (прем'єр-міністр Вакацукі Рейдзіро, міністр закордонних справ Сідехара Кідзуро) проводив політику дотримання Вашингтонських угод 1922 р. і був проти початку експансії в Китаї. Проте несподівано уряд опинився в ізоляції. Громадська думка в Японії відразу ж після початку подій в Маньчжурії захоплено вітала дії Квантунської армії. Починаючи з вечора 21 вересня величезні натовпи людей на декілька днів окупували парк в Осака, де розміщувалися експозиції фотографій боїв у Маньчжурії. Більше того, засоби масової інформації некритично сприйняли заяву, що ініціаторами конфлікту були китайці. У передовиці газети "Асахи" від 20 вересня повідомлялося, що конфлікт навколо Муқдена був простою "відповіддю на підриг китайськими військами Південно-Маньчжурської залізниці". Китай, зазначалося в передовиці, "повинен понести всю відповідальність за цей інцидент. Реальність така, що внаслідок очевидної загрози нашим життєвим інтересам і правам в Маньчжурії і Монголії, Японія повинна захищати свої права навіть ціною численних жертв" [7, с. 571–572].

17 жовтня 1931 р. було оприлюднено проект генерального секретаря Ліги Е. Друммонда, у якому Японія закликала негайно вивести війська з окупованої території і розпочати переговори з Китаєм за участю нейтральних країн. 24 жовтня Рада Ліги ухвалила спеціальну резолюцію на цей проект. 26 жовтня Японія спробувала оскаржити резолюцію Ліги спеціальною урядовою заявою з повтором всіх попередніх запевнень. Через три дні голова Ради Ліги А. Бріан заявив, що резолюція залишається в силі і є обов'язковою для всіх, включно з Японією, яка голосувала проти [6, с. 124].

Проте японські війська продовжували наступ в Маньчжурії. 25 листопада голова Ради Ліги був поставлений до відома китайським представником про те, що японські війська підходять до м. Цзіньчжоу, і щоб уникнути військового конфлікту уряд Китаю згоден на створення в

цьому районі нейтральної зони і на відхід китайських військ з Цзіньчжоу до Шанхайгуаня, тобто за Великий китайський мур. При цьому уряд Чан Кайші висловив згоду на те, щоб нейтральну зону тимчасово зайняли війська Великої Британії, Франції, Італії та інших нейтральних держав під наглядом Ліги Націй [3, с. 416].

Наступного дня голова Ради Ліги А. Бріан повідомив китайський та японський уряди, що він та його колеги з Ради вважають доцільним направити в район Цзіньчжоу представників держав – членів Ради Ліги Націй – для обстеження на місці ситуації, що склалася, і що він просить японський і китайський уряди дати вказівки військовій владі встановити зв'язок з цими представниками і допомагати їм [3, с. 416].

10 грудня 1931 р. Рада Ліги Націй ухвалила резолюцію з маньчжурського питання. Всупереч очевидному, вона не визнавала Японію агресором і не стала вводити проти неї ніяких санкцій. Замість цього було вирішено створити авторитетну міжнародну комісію для розслідування подій у Маньчжурії. Комісія повинна була відвідати країни Далекого Сходу, після чого подати Лізі свої висновки і рекомендації. До складу комісії увійшли представники п'яти великих держав – Великої Британії, Франції, Німеччини, Італії та США, а її керівником було призначено англійця, колишнього віце-короля Індії лорда В. Літтона [4, с. 270]. Це означало, що ухвалення остаточного рішення відкладалося Лігою на невизначений термін, що було вигідно агресору.

Японія продовжила повзучу агресію в Китаї. Тоді ж, у грудні 1931 р., в Токіо було сформовано новий уряд країни, у якому тепер переважали прихильники продовження експансії. З січня 1932 р. японські війська захопили м. Цзіньчжоу і, таким чином, вся Південна Маньчжурія була окупована Японією. З протестом проти японської агресії тоді виступили тільки США. Держсекретар Г. Стімсон надіслав ноту урядам Китаю та Японії, у якій Сполучені Штати заявили про невизнання "будь-якої ситуації, договору чи угоди", які б суперечили пакту Біан-Келлоґа, тобто є результатом вирішення тих чи інших проблем військовими засобами. 11 березня Ліга Націй одногосно приєдналася до цієї формули Г. Стімсона (Японія і Китай у голосуванні тоді не брали участі) [6, с. 125].

Цікаво, що Велика Британія не підтримала декларацію США. 11 січня у своєму комюніке уряд Великої Британії заявив, що він задоволений зробленими раніше японським урядом (19 і 28 жовтня 1931 р.) заявами про підтримку політики "відкритих дверей" в Маньчжурії і просить лише ще раз підтвердити ці заяви. Передовиця газети "Таймс" того ж дня, коментуючи комюніке англійського уряду, заявляла, що не справа Англії захищати "цілісність Китаю", і

додавала: "Ця цілісність не існувала в 1912 р., не існує вона і сьогодні" [3, с. 421]. Фактично це означало, що Велика Британія дає Японії свободу дій в Маньчжурії, задовольняючись тільки формальними запевненнями з боку агресора, що він нібито нічого не порушує.

18 січня 1932 р. японська розвідка організувала в Шанхаї черговий інцидент з метою відволікання уваги від подій в Маньчжурії. Стався напад на групу буддійських ченців, серед яких були і японці. Ченців було побито групою невідомих, і один із ченців від побоїв помер. Наступного дня члени молодіжної організації японського сетльменту в Шанхаї здійснили напад на робітників однієї з фабрик міста. 23 січня японські бойові кораблі підійшли до Шанхая, а 26 січня адмірал Сьодзава подав владі Шанхая ультиматум з вимогою припинити антияпонські виступи. Ще не отримавши відповіді, японська морська піхота розпочала висадку на берег. Розквартирована в місті китайська 19-та армія відкрила вогонь по десанту. Місто бомбардували. У Токіо послали США, Великої Британії, Німеччини, Італії висловили 2 лютого колективний протест. 3 березня Японія оголосила про припинення бойових дій в Шанхаї. 5 травня було підписано перемир'я. Проте "маньчжурська проблема" залишалася невирішеною. Тільки 29 лютого "Комісія Літтона" прибула до Токіо, де пробула більше тижня, а потім відбула до Китаю [5, с. 125–126]. "Шанхайський інцидент" показав, що Японія поки що ні у військовому плані, ні в дипломатичному відношенні ще не готова до завоювання всього Китаю.

Паралельно з подіями в Шанхаї японські війська в Маньчжурії продовжували наступ. 6 лютого вони вступили в Харбін. 1 березня 1932 р., напередодні приїзду "Комісії Літтона", було проголошено про створення на території Маньчжурії держави Маньчжоу-Го зі столицею в м. Чаньчунь. До його складу увійшли три північно-східні китайські провінції загальною площею більше 1,2 млн кв. км і з населенням більше 30 млн. Адміністративний апарат держави повністю контролювався командуванням Квантунської армії. Главою маріонеткової держави було поставлено Пуі (Сюаньтуна) – останнього імператора маньчжурської династії Цін, усунутої від влади в Китаї в 1912 р. (У 1934 р. Пуі був проголошений імператором.) У вересні 1932 р. японський уряд встановив дипломатичні стосунки з Маньчжоу-Го. Також було підписано між ними протокол про розміщення на території Маньчжоу-Го Квантунської армії. Жодна інша держава світу тоді не визнала новоствореної держави [4, с. 271–272].

Пуі у своїх спогадах зауважував на його номінальній владі у новоствореній державі: "Перший розділ "Організаційного статуту Маньчжоу-Го", означений заголовком "Верховний правитель", складався з тринадцяти статей, кожна з яких стверджувала мої права. У

першій статті зазначалося: "Верховний правитель править Маньчжоу-Го". Друга, третя і четверта статті визначали мою законодавчу, виконавчу і судову влади. Відповідно до решти статей, я мав право "видавати термінові накази, які мали силу закону", "встановлювати систему чиновницьких звань та їх призначення", "очолювати сухопутні, морські і повітряні сили", а також володів правом "амністії, пом'якшення покарань і відновлення в правах" і т. д. Насправді ж, я навіть не мав права вийти за межі своєї резиденції" [8, с. 336].

Фактична ж влада в Маньчжоу-Го належала надзвичайному і повноважному послу Японії в Маньчжоу-Го. Він же був головнокомандувачем Квантунською армією. Йому підпорядковувалися всі японські офіцери-радники армії Маньчжоу-Го і всі японці, які обіймали різноманітні посади в урядовому апараті і місцевих провінційних органах влади [2, с. 256].

Японське вторгнення і окупація в Маньчжурії безпосередньо зачіпали інтереси СРСР. Японія порушувала умови Портсмутського миру 1905 р., які забороняли їй розміщувати на постійній основі свої війська в Маньчжурії. Крім того, по території Маньчжурії проходила Китайсько-Східна залізниця (КСЗ), яка була під юрисдикцією СРСР. Під час цих подій СРСР заявляв про свій нейтралітет і невтручання в конфлікт. Не будучи членом Ліги Націй, СРСР дистанціювався від всіх дипломатичних демаршів з питань Далекого Сходу, відмовився брати участь у роботі "Комісії Літтона" та заборонив своїм консульствам в Маньчжурії контактувати з членами цієї комісії. Більше того, СРСР у грудні 1931 р. запропонував Японії укласти пакт про ненапад між двома державами. Японія не відхилила цю пропозицію. Коли було утворено Маньчжоу-Го, СРСР de facto визнав нову державу, оскільки тут діяло 5 радянських консульств, а консульства Маньчжоу-Го були відкриті в Читі і Благовещенську. Японії було дозволено використовувати КСЗ для перевезення японських військ [4, с. 272–273].

У вересні 1932 р. "Комісія Літтона" завершила підготовку звіту з оцінкою ситуації в Маньчжурії, і 2 жовтня він був опублікований. У звіті зазначалося, що Японія "мала чітко визначений план поведінки на випадок можливих військових дій між ними і китайцями". Разом з тим комісія констатувала, що китайські війська не мали наміру нападати на японців і не загрожували життю і майну японських підданих [1, с. 344]. Стосовно власне Маньчжурії звіт комісії відзначав, що 90 % населення регіону – китайці, а відтак, це є складовою частиною Китаю. Версію Японії, що Маньчжоу-Го було утворено в результаті руху за "незалежність", звіт заперечував і, навпаки, стверджував, що тільки присутність японських військових сил дає цій "державі" можливість існувати. Звіт накладав на Японію відповідальність за окупацію

Маньчжурії і за встановлення там чужого населенню режиму. "Комісія Літтона" зробила висновок, що Японія порушила свої договірні зобов'язання за статутом Ліги Націй, за пактом Бріана-Келлога і за договором дев'яти держав [3, с. 428].

У грудні 1932 р. для обговорення доповіді "Комісії Літтона" було скликано надзвичайну сесію Асамблеї Ліги Націй. Ліга Націй визнала Японію агресором, вимагала виведення її військ з Маньчжурії і закликала всі держави світу не визнавати Маньчжоу-Го *de jure* і *de facto* (тобто не встановлювати з ним дипломатичних стосунків і взагалі не вступати в будь-які контакти з її владою). Разом з тим ні економічних, ні тим паче політичних санкцій проти Японії не було застосовано, хоча такого роду заходи проти агресора прямо передбачалися Статутом Ліги Націй [4, с. 274].

Японія відмовилася визнавати висновки "Комісії Літтона" і рішення Асамблеї Ліги. У розпал роботи Асамблеї в січні 1933 р. японські війська захопили м. Шанхайгуань, а в березні окупували всю провінцію Жахе. Уряд Чан Кайші будь-що намагався уникнути повномасштабної війни з Японією і тому пішов на компроміс з агресором. За угодою про перемир'я, укладеною в травні 1933 р. в м. Тангу, китайські війська виводилися з провінції Хебей, а північна частина цієї провінції оголошувалася "демилітаризованою зоною". Це означало фактичну втрату контролю уряду над цією територією і робило беззахисними міста Пекін і Тяньцзінь [9, с. 351].

Захоплення провінції Жахе відкривало Японії можливість негайного вторгнення в Північний Китай, з одного боку, і в глибину Монголії – з іншого боку. Японський наступ справді відразу ж форсувався в обох напрямках під приводом "нападу" китайських військ та дотримання безпеки Маньчжоу-Го. Після короткої перерви, на початку травня, японці відновили наступ по всьому фронту і оволоділи північною частиною провінції Хебей. Авангард японських військ підійшов до Пекіна [10, с. 132–133]. Тільки перемир'я, підписане 31 травня обома сторонами конфлікту, зупинило японський наступ.

24 лютого 1933 р. на своїй сесії Асамблея Ліги Націй визнала суверенітет Китаю над Маньчжурією та схвалила звіт "Комісії Літтона" 42 голосами проти одного. Представник Японії в Лізі Націй Мацуока Йосуке заявив, що зусилля його уряду, спрямовані на співробітництво з Лігою, вичерпані. Японська делегація демонстративно покинула зал засідань і того ж дня виїхала із Женеви. 27 березня було опубліковано імператорський едикт та урядове повідомлення про вихід з Ліги Націй [6, с. 128]. В урядовому повідомленні позиція Японії мотивувалася наступним чином: "Оскільки Китай не є цілісною державою, а його внутрішнє становище і міжнародні зв'язки відзначаються

надзвичайною складністю, заплутаністю і своерідністю, загально-прийняті принципи та звичаї міжнародного права, які є загальними нормами у міжнародних відносинах, до нього не є застосовуваними <...> Доповідь комісії не враховує того, що в Японії немає інших намірів, окрім забезпечення миру на Сході, і є вкрай помилковим в оцінці фактів і зроблених на їх підставі висновків <...> Враховуючи все це, імператорський уряд вважає неможливим подальшу участь Японії в Лізі Націй і <...> заявляє про свій вихід з останньої" [1, с. 345].

Таким чином, маньчжурський інцидент і наступні події в Китаї засвідчили кардинальний поворот у зовнішній політиці Японії. Загарбання значної частини території Китаю, створення маріонеткової Маньчжоу-Го означали початок відкритої агресії Японії стосовно Китаю та підштовхнули, як влучно висловився Д. Л. Мак-Клейн, "острівну націю на слизьку доріжку, котра вела до ще більш небезпечної міжнародної конфронтації" [7, с. 578]. Японія перестала бути гарантом Вашингтонської системи і зробила вибір на користь проведення агресивної міжнародної політики та руйнування існуючого в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні міжнародного порядку. Важко не погодитися з усталеним твердженням, що внаслідок цього на Далекому Сході виникло перше вогнище майбутньої світової війни.

Література

1. История Японии. Т. II. 1868–1998. Москва : Институт востоковедения РАН, 1998. 703 с.
2. Широкоград А. Б. Япония. Незавершенное соперничество. Москва : Вече, 2008. 448 с.
3. Международные отношения на Дальнем Востоке (1870–1945 гг.) / под. общ. ред. Е. М. Жукова. Москва : Госполитиздат, 1951. 791 с.
4. История международных отношений : в 3-х тт. Т. II : Межвоенный период и Вторая мировая война / А. Ю. Борисов, Н. Е. Клейменов, М. М. Наринский, А. Ю. Сидоров. Москва : Аспект Пресс, 2012. 496 с.
5. Воронцов В. Б. Судьба китайского Бонапарта. Москва : Политиздат, 1989. 336 с.
6. Молодяков В. Э., Молодякова Э. В., Маркарьян С. Б. История Японии. XX век. Москва : ИВ РАН; Крафт +, 2007. 528 с.
7. Мак-Клейн Д. Л. Япония. От сёгуната Токугавы – в XXI век. Москва : АСТ : Астрель, 2006. 895 с.
8. Первая половина моей жизни. Воспоминания Пу И – последнего императора Китая. Москва : Прогресс, 1968. 424 с.
9. Непомнин О. Е. История Китая. XX век. Москва : Институт востоковедения РАН, Крафт +, 2011. 736 с.
10. Шталь А. В. Малье войны 1920–1930-х годов. Москва : ООО "Издательство АСТ"; Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2003. 544 с.

References

1. (1998). *Istoria Japonii* [The history of Japan]. Т. II. 1868–1998. Moscow: Institut vostokovedenia RAN [in Russian].
2. Shirokorad, A. B. (2008). *Japonia. Nezavershennoe sopernichestvo* [Japan. The unfinished rivalry]. Moscow : Veche [in Russian].
3. (1951). *Mezhdunarodnye otnoshenia na Dalnem Vostoke (1870–1945 gg.)* [The international relations in the Far East (1870–1945)] / pod. obsh. red. E. M. Zhukova. Moscow : Gospolitizdat [in Russian].
4. (2012). *Istoria mezhdunarodnykh otnoshenij : v 3-h tom. T.II: mezhvoyennyi period i Vtoraja mirovaja vojna* [The history of international relations : in 3 vol. Vol. II: The interwar period and the Second World War] / A. U. Borisov, N. E. Klejmenov, M. M. Narinskii, A. U. Sidorov. Moscow : Aspect Press [in Russian].
5. Vorontsov, V. B. (1989). *Sudba kitajskogo Bonaparta* [The fate of the Chinese Bonaparte]. Moscow : Politizdat [in Russian].
6. Molodiakov, V. E., Molodiakova, E. V., Markarian, S. B. (2007). *Istoria Japonii. XX vek* [The history of Japan. XX cent.]. Moscow : IV RAN; Kraft + [in Russian].
7. Mak-Klejn, D. L. (2006). *Japonia. Ot segunata Tokugava – v XXI vek* [Japan. From the Tokugawa Shogunate – to the 21st century]. Moscow : AST : Astrel [in Russian].
8. (1968). *Pervaja polovina mojej zhizni. Vospominanija Pu I – poslednego imperatora Kitaja* [The first half of my life. The memories of Pu I – the last Chinese emperor]. Moscow : Progress [in Russian].
9. Nepomnin, O. E. (2011). *Istoria Kitaja. XX vek* [The history of Chinese. XX cent.]. Moscow : Institut vostokovedenia RAN, Kraft + [in Russian].
10. Shtal, A. V. (2003). *Malyie vojny 1920-1930-h godov* [The small wars of the 1920s and 30s]. Moscow : OOO "Izdatelstvo AST"; Saint Petersburg : Terra Fantastica [in Russian].

P. P. Motsiika

PhD, Associate Professor of the Department of World History and International Relations, of Nizhyn Mykola Gogol State University e-mail: petrool57@ukr.net

The "Manchurian incident" and the beginning of the Japan's aggression against China (1931–1933)

The article investigates the beginning of Japan's destruction of the system of international relations that have developed since the First World War. The author traces the events in the Far East, finds the reasons for the success of Japanese aggression against China and the inability of the world community with the League of Nations to halt the policy of expansion. It is concluded that the success of Japan became possible due to the favorable coincidence of circumstances, the existence of contradictions between the guarantor states and the lack of effective mechanisms of influence on the aggressor in the League of Nations, as well as the internal situation of China, covered by civil war.

Key words: sovereignty, expansion, Japan, China, Manchuria, League of Nations, international order, "Litton's commission".